

ОСНОВНІ СКЛАДОВІ ПРИНЦИПУ СВОБОДИ ПРАЦІ

У статті виокремлено та комплексно розглянуто основні складові свободи праці як принципу трудового права України. Аналізується зв'язок складових принципу свободи праці та складових свободи праці у нашій державі, а також вивчається зміст принципу свободи праці та його основні ознаки. Критичній оцінці піддаються актуальні класичні та сучасні наукові позиції щодо змісту таких складових елементів принципу свободи праці.

Ключові слова: право на працю, працівник, принцип, свобода праці, трудові правовідносини.

В статье выделены и комплексно рассмотрены основные составляющие свободы труда как принципа трудового права Украины. Анализируется связь составляющих принципа свободы труда и составляющих свободы труда в нашей стране, а также изучается содержание принципа свободы труда и его основные признаки. Критической оценке подвергаются актуальные классические и современные научные позиции относительно содержания таких составляющих элементов принципа свободы труда.

Ключевые слова: право на труд, работник, принцип, свобода труда, трудовые правоотношения.

The article comprehensively allocated and the basic components of freedom of labor as the principle of labor law in Ukraine. We analyze the communication component of freedom of labor and labor components of freedom in our country and studied the content of freedom of labor and its main features. Critical evaluation of topical subjected classic and modern scientific position on the content of the constituent elements of freedom of labor.

Key words: right to work, the employee, the principle of freedom of labor, labor relations.

Вступ. Розглядаючи свободу в юридичному аспекті, Г. Гегель наголошував на тому, що принцип свободи посідає чільне місце серед інших принципів, позаяк саме по собі право є нічим іншим, як здійсненням свободи.

Постановка завдання. Метою статті є розкриття та аналіз системи складових елементів свободи праці та її характеристики, а також специфіки таких елементів. Актуальність обраної теми є очевидною, зважаючи на наступне: по-перше, це вихідне поняття з такого явища як свобода, свобода праці на сьогодні не позбавлена своєї актуальності як у рамках трудового права чи філософії, так і у межах практики. Актуальність свободи праці прямо відображається і на актуальності свободи праці, з приводу якої у наукових колах юристів та філософів продовжується гостра дискусія щодо природи, змісту та меж її поширення. При цьому, слід звернути увагу на те, що більшість досліджень, які були повністю присвячені питанню принципу свободи праці чи в яких такий принцип розглядався фрагментарно, не можна у повній мірі охарактеризувати як такі, якими було досліджено правовий зміст принципу свободи праці у повній мірі, що неприпустимо. По-друге, в Україні наразі триває реформа трудового законодавства, у ході якої свобода праці або заміщується правом людини на працю, або взагалі знецінюється, що прямо спотворює принцип свободи праці та його реалізацію. Ця наукова стаття має певною мірою вирішити окреслені питання.

Результати дослідження. Досягненню поставленої мети у процесі наукового пошуку буде сприяти аналіз точок зору українських та зарубіжних фахівців та вчених, що вже раніше розглядали це питання: В.І. Анішина, М.А. Горелко, З.Н. Дадашов, Н. Драган, В.В. Жернаков, О.Я. Лаврів, І.С. Сахарук, Б.І. Сосна, О.В. Смирнов, Ю.Г. Попонов та ін..

Німецький мислитель Г. Гегель був переконаний, що основою права є свобода окремої людини, а саме право полягає у тому, щоб кожна людина могла вступати у контакт з іншими людьми як з вільними істотами [1, с. 36, 60, 67]. Юриспруденція, що була збудована на фундаментах філософії намагається конкретизувати зміст цього принципу, однак, вчені, що досить часто розглядають цей принцип або як синонім права на працю (про що вже йшла мова вище), або в якості конституційного принципу, відзеркаленням якого у трудовому праві є право на працю, доходять відповідно до помилкових висновків про зміст свободи праці. Наприклад, російські вчені В.І. Анішина та Ю.Г. Попонов у своєму дослідженні «Свобода праці або право на працю?» запевняють, що право на працю є основним принципом трудового права, що «є елементом конституційного принципу свободи праці» [2, с. 37]. Свобода праці, поза усяким сумнівом, є конституційним принципом у тих державах, в яких конституційними актами підтверджено такий принцип. Однак, свобода праці є також і міжнародно-правовим принципом, позаяк цей принцип гарантований багатьма документами права прав людини. Таким чином, вважаємо нежиттєздатним умовне протиставлення права на працю і свободи праці як категорії, що існують у різних галузях права, оскільки таке є очевидно не коректним. Свобода праці – це універсальний принцип, що завжди посідає одне з чільних місць в усіх галузях права, що врегульовують соціально-економічні питання, пов'язані з працею, а також відмовою від будь-якої трудової зайнятості, яку можна назвати працею у сенсі трудового права.

Тому, висловлюємо солідарність С.П. Маврину та Є.Б. Хохлову, на думку яких, принцип свободи праці є основоположною ідеєю правового регулювання праці, наріжним принципом трудового права, який відіграє першорядну роль у «цементуванні» всього комплексу відповідних правових відносин в умовах ринкової економіки [3, с. 94]. Більш широко розуміє правову сутність принципу свободи праці азербайджанський вчений З.М. Дадашов, який вважає, що цей принцип є більш широким поняттям і більш повною юридичною категорією, аніж саме трудове право. Він переконаний, що в умовах ринкової економіки свобода праці виступає головним принципом у регулюванні праці та доповнюється принципом вільної зайнятості [4, с. 11]. Відтак, у широкому сенсі, свобода праці – це те, чому протистоїть примус до праці, примусова праця, різного роду експлуатації, зокрема також і рабство, сексуальне рабство тощо.

Правова сутність принципу свободи праці розкривається у змісті й в атрибутивних ознаках свободи праці та свободи праці як міжгалузевого принципу. Так, що стосується змісту принципу свободи праці, то такий відображає зміст свободи праці та відповідні зобов'язання, а тобто систему можливостей людини щодо трудових правовідносин та їх характеру, з одного боку, а також сукупність зобов'язань інших людей і держави щодо непорушності ними зазначеної свободи, й сукупністю зобов'язань держави щодо забезпечення цієї свободи, з іншого боку. Принцип свободи праці пронизує відносини, які передують трудовим, і також входять до предмета трудового права: відносини зайнятості, пошуку відповідної роботи, перепідготовки, підвищення кваліфікації, перекваліфікації; відносини, які супроводжують трудові, наприклад, свободи праці у безпечних для здоров'я умовах; відносини, які впливають з трудових правовідносин, наприклад, щодо захисту права на працю через відповідні органи [5, с. 57]. А, разом із тим, і трудо-правові відносини й відносини, що мають місце після закінчення трудових правовідносин, однак входять до предмета трудового права, зокрема правові відносини: з приводу незаконного звільнення; з приводу неправильного зазначення причини звільнення у трудовій книжці працівника тощо.

Таким чином, розглядаючи зміст принципу свободи праці, слід проаналізувати такі найважливіші складові цього принципу:

1. Комплекс можливостей володіти, користуватись і розпоряджатись правом на працю та правом не працювати, не переступаючи вимоги чинного законодавства. Такий комплекс зазначених можливостей показово виражається у формах реалізації принципу свободи праці (у зазначеному контексті), а саме:

1) активні форми реалізації принципу свободи праці. Ця форма реалізації принципу передбачає незалежну дієву реалізацію принципу, наприклад: укладати трудовий договір з роботодавцем, якого вибрав сам працівник (а такий роботодавець, у свою чергу, погодився найняти такого працівника), на певних умовах; найматися на державну службу й виконувати службові

зобов'язання; займатися індивідуальною підприємницькою діяльністю; розривати трудовий договір за власною ініціативою тощо.

2) пасивні форми реалізації принципу свободи праці. Такий варіант поведінки власника свободи праці щодо реалізації цієї свободи характеризується бездіяльною поведінкою, а саме незайнятістю (у сенсі трудового права).

2. Сукупність обов'язків інших осіб (і держави) щодо особи, яка має право на працю та право не працювати. Будь-яка особа, враховуючи також і державу, зобов'язана дотримуватися свободи праці іншої особи, що означає: роботодавець не має права прямо чи опосередковано примушувати людину до праці (способами й у випадках, які не передбачені законодавством); будь-яка інша (третя) особа (навіть, якщо вона тільки опосередковано є суб'єктом трудового права, наприклад, як приватні служби зайнятості, або ж зовсім не є суб'єктом трудового права) зобов'язується не порушувати свободи праці людини прямими або ж непрямыми способами (наприклад, порушенням свободи праці буде маніпулятивний примус близького родича до виконання тієї чи іншої роботи, а також нагальне й фактично безальтернативне вказування на обов'язковість працевлаштування в конкретній галузі економіки).

3. Комплекс спеціальних зобов'язань держави щодо утвердження, забезпечення та захисту свободи праці. Міжнародне трудове право, головним чином право Міжнародної організації праці, у частині міжнародно-правових актів, якими у тій чи іншій мірі проголошується свобода праці та необхідність її утвердження та захисту на публічному рівні, які підписала та ратифікувала держава – покладають на неї відповідні правові зобов'язання щодо дотримання й забезпечення стандартів праці. Крім іншого, свобода праці у тій чи іншій мірі затверджується на конституційному рівні майже усіма цивілізованими державами, що також вказує на існування спеціальних зобов'язань щодо утвердження та захисту свободи праці державою на високому національному рівні. Тобто, держава зобов'язана в активній формі (боротися з примусовою працею та будь-якими формами трудового рабства, з одного боку, і формувати сприятливе середовище на ринку праці, допомагати громадянам з працевлаштуванням тощо, з іншого боку) і в пасивній формі (не примушувати до праці) всіма доступними адміністративними механізмами, використовуючи передову міжнародну практику, враховуючи ментальність народу і високі стандарти у сфері праці, забезпечувати свободу праці у державі відносно всіх і кожного.

Таким чином, у результаті дії принципу свободи праці, як слушно зазначає О.В. Смирнов, держава, з одного боку, гарантує громадянам, які постійно проживають на її території, свободу вибору виду зайнятості, головним чином: роботу з різними режимами праці, безоплатне сприяння у підборі відповідної роботи та працевлаштуванні через служби зайнятості; безоплатне навчання новій професії (спеціальності); підвищення кваліфікації у системі служби зайнятості чи за направленням в інші навчальні заклади з виплатою стипендії; надання підприємствами, установами, організаціями відповідно до раніше поданих заявок роботи, яка підходить випускникам навчальних закладів; компенсації відповідно до законодавства матеріальних затрат у зв'язку з направленням в іншу місцевість за пропозицією державної служби зайнятості; можливість укладення строкових трудових договорів на участь в оплачуваних громадських роботах, що організовуються з урахуванням вікових та інших особливостей громадян; правовий захист від безпідставних звільнень [6, с. 27]. З іншого боку, держава не створює акти, якими санкціонує примус до праці, а також гарантує захист свободи праці шляхом недопущення примусу до праці та переслідування осіб, які примушують інших осіб до праці, з подальшим притягненням таких винуватих осіб до юридичної відповідальності.

4. Настання юридичної відповідальності за порушення принципу свободи праці. Значена форма реалізації принципу свободи праці передбачає, що за порушення зобов'язань щодо користування своєю свободою праці (свобода, у тому числі й свобода праці, повинна узгоджуватись і зі свободою інших людей та обґрунтованими вимогами суспільства [5, с. 57]), а також за порушення зобов'язань щодо не порушення свободи праці іншої особи невідворотно настає співмірна юридична відповідальність. Таким чином, порушення свободи праці щодо особи-власника цієї свободи, а також порушення власником свободи праці законодавства через зловживання своєю свободою обумовлюють правовідносини щодо юридичної відповідальності у вигляді трудо-правової відповідальності та/або кримінальної, адміністративної відповідальності.

Висновки. Отже, підсумовуємо, що принцип свободи праці – це фундаментальний принцип сучасного трудового права, з якого випливає право суб'єктів трудового права на працю та право усіх осіб не працювати (не бути «зайнятим» – бути вільним від будь-якої зайнятості), і який характеризується такими основними ознаками: є усталеним міжгалузевим принципом права, що

є основоположним принципом трудового права; відображається у правах працівника та громадянина, пов'язаних з працею, та у супутніх обов'язках роботодавця, суспільства та держави щодо непорушності свободи праці працівника та громадянина.

Список використаних джерел:

1. Гегель Г. Философия права / Г. Гегель. – М. : Мысль, 1990. – 524 с.
2. Анишина В.И. Свобода труда или право на труд? / В.И. Анишина, Ю.Г. Попонов // Журн. рос. права. – 2007. – № 4(124). – С. 86-96.
3. Трудовое право России : [учеб.] / под ред. С.П. Маврина, Е.Б. Хохлова. – М., 2002. – 608 с.
4. Дадашов З.Н. Договоры о труде при переходе к рыночной экономике : автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.05 / З.Н. Дадашов. – Баку, 2004. – 21 с.
5. Лаврів О.Я. Принцип свободи праці в трудовому законодавстві України / О.Я. Лаврів // Акт. пробл. держ. і права. – 2009. – Вип. 46. – С. 55-61.
6. Смирнов О.В. Основные принципы советского трудового права / О.В. Смирнов. – М., 1977. – 216 с.

УДК 349.2

ІНШИН М.І.

ПІДСТАВИ ЗВІЛЬНЕННЯ ЗІ СЛУЖБИ В ПОЛІЦІЇ

У статті проаналізовано особливості нормативно-правового регулювання звільнення зі служби у поліції. Наводиться перелік підстав звільнення, порядок, а також визначено їх сутність та особливості. Формулюються пропозиції щодо усунення виявлених недоліків нового законодавства.

Ключові слова: звільнення, служба у поліції, поліцейський, недоліки, пропозиції.

В статье проанализированы особенности нормативно-правового регулирования увольнения со службы в полиции. Приводится перечень оснований для увольнения, порядок, а также определены их сущность и особенности. Формулируются предложения по устранению выявленных недостатков нового законодательства.

Ключевые слова: увольнение, служба в полиции, полицейский, недостатки, предложения.

In the article analyzed the features of legal regulation of release to service in the police. A list of grounds for dismissal procedure and defined their nature and characteristics. Formulated proposals to eliminate shortcomings new legislation.

Key words: release, police service, police, disadvantages, suggestions.

Вступ. Загальні засади порядку й умов звільнення зі служби у поліції в Україні є достатньо врегульованими. Проте, у ході паралельного аналізу підстав звільнення державних осіб (слід зауважити, що відповідно до зазначеного далі закону – поліцейські є державними особами), встановлених Законом України «Про державну службу», доходимо до висновку, що перелік підстав звільнення, встановлених для поліцейських не є вичерпним.

Постановка завдання. Метою даної статті є аналіз особливостей нормативно-правового регулювання звільнення зі служби у поліції відповідно до Закону України «Про Національну

© ІНШИН М.І. – доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України, завідувач кафедри трудового права та права соціального забезпечення (Київський національний університет імені Тараса Шевченка); член-кореспондент (Національна академія правових наук України)